138

Karolinska Förbundets Årsbok 1922.

PRÄSTERSKAPET I STRÄNGNÄS STIFT OCH DRAGONUPPSÄTTNINGEN 1712—1714.

År 1700 uppsattes af ridderskapet och adeln med flera ståndspersoner ett dragonregemente från mellersta Sveriges provinser till en styrka af 600 man och fördeladt på sex kompanier under öfversten grefve Erik Gustaf Stenbocks befäl. Uppsättandet af regementet, som i januari 1716 blef kalladt Upplands ståndsdragonregemente, hade anbefallts genom k. br. den 26 april och 16 juli år 1700.

I k. br. den 26 april 1700 omnämnes att äfven prästerskapet i forna krigstider hade med uppsättande af något manskap berömligen visat att det allmänna bästa låg det om hjärtat, och nu förmodade K. M:t att det med skäl ej kunde undandraga sig mer än andra af Sveriges invånare att efter förra tiders exempel undsätta och bispringa K. M:t och fäderneslandet med några dragoner med full uppsättning af gevär,

häst, kläder och mundering. Enligt k. br. den 16 juli 1700 skulle hvarje kyrkoherde på landet, som inom sin församling hade 100 mantal eller besuttna helgårdshemman — två halfva och fyra fjärdedels räknades för ett helt — uppsätta en dragon och proportionaliter allt eftersom mantalen voro flera eller färre. Hvad beträffade skolbetjänte, kaplaner och klockare så skulle, eftersom deras lönevillkor kunde vara så olika och man ej visste efter hvilken grund beräkningen skulle äga rum, jämkning ske i dragonpresteringen efter hvars och ens inkomster och lönevillkor. Prästerskapets gods, bruk, hus i städerna och räntebärande kapitaler skulle betraktas på samma sätt som ridderskapets och adelns. Då det för prästerskapet i städerna var svårt att bestämma någon viss grund för dragonpresteringen, då man ej hade sig deras inkomster och villkor bekant, så skulle man finna på en grund, som i proportion af hvar och en prosts inkomster och förmögenhet någorlunda kunde svara mot mantalen, hvarefter dragonerna af prästerskapet på landet uppsattes. Biskoparnas, superintendenternas och prästerskapets i städerna gods, bruk, hus och räntebärande kapitaler skulle betraktas på samma sätt som prästerskapets på landet gods m. m. År 1700 uppsattes i Nyköpings län 59 dragoner, i Lifgedinget 58 $^{5}/_{200}$ samt i Närke och Värmland 175 af ridderskapet och adeln, prästerskapet och andra ståndspersoner.

Stenbocks ståndsdragonregemente öfverfördes våren 1701 till Livland och hade 1704 öfverste Wennerstedt till chef. Denne hade 1701 efterträdt Stenbock, som på grund af sjukdom måst taga afsked sistnämnda år. Regementet blef fånget vid Perevolotjna 1709 [1].

Den 1 juli 1711 anbefallde konungen uppsättande på nytt af öfverste Wennerstedts dragoner och föreskref hvilka af excellenserna som skulle hafva inseende däröfver. Ej förr än den 24 januari 1712 utfärdade senaten skrifvelse om detta regementes uppsättande, hvilken skrifvelse sändes till flera myndigheter, och däribland biskopen och konsistoriet i Strängnäs. I brefvet redogör senaten för orsakerna till regementets upp-

[1] Om dess öfriga historia till 1712 se Nordensvans uppsatser om »Svenska arméen åren 1700—1709» och »Svenska regementen 1700—1718» i Karolinska förbundets årsbok 1916 och 1920.

sättande. Detta skulle ske på samma sätt som 1700. Så skulle prästerskapet för hvart 100 hemman uppsätta en dragon med fullständig utrustning af vapen m. m., men kunde istället få lämna 200 daler silfvermynt. Till maj månad 1712 skulle den vara uppsatt. De af prästerskapet som ville lämna penningar istället skulle skyndsamt meddela detta. Senaten begärde även att konsistoriet skulle inleda brefväxling med landshöfdingarna angående saken och sammankalla prästerskapet i stiftet och framlägga ärendet för dem.

Den 7 juli 1712 skref senaten till guvernören i Lifgedinget grefve Karl Gyllenstierna att den bestämt att ifall någon av prästerskapet iföljd af fattigdom ej kunde betala eller komma ut med prestationen, skulle den få anstånd, men ej de som hade råd.

Oaktadt detta hade senaten fått oupphörliga klagomål att en stor mängd af prästerskapet ej kunde komma ut med dragonpenningarna och att de hotades med exekution fast de ej ägde något annat än några få böcker och hvad till lifvets knappa uppehälle behöfdes.

Med anledning häraf skref senaten den 15 september 1712 till generalguvernören i Lifgedinget grefve Gyllenstierna att, då den väl insåg den stora fattigdom, i hvilken en del af prästerskapet befann sig, och att det hade stora skäl för sina besvär och klagomål, den måste bevilja denna del af prästerskapet någon lindring alldra helst som konungen själf uttalat den åsikten, att de fattiga af prästerskapet ej måtte för hårdt betungas och besväras. I följd häraf fick Gyllenstierna i uppdrag att undersöka och pröfva hvilka af prästerskapet i hans guvernement verkligen voro så fattiga, att de ej kunde antingen prestera dragon in natura eller lämna medel därtill. Dessa skulle erhålla någon lindring eller förskoning allt eftersom deras fattigdom gaf anledning till, hvarefter Gyllenstierna fick bestämma hvad han fann »giörligit och tilldrägeligit wara». Allt skulle noga undersökas så att de, som verkligen hade råd, ej kommo i åtnjutande af denna lindring, utan verkligen lämnade sina bidrag till dragonuppsättningen på samma sätt som ägt rum 1700, ifall de ej redan betalt.

Senatens bref af den 24 januari 1712 synes ej kommit kon-

sistoriet till handa förr än efter den 14 februari, ty det föredrogs ej vid det denna dag förekommande konsistorii sammanträde. Vid dess sammanträde den 5 mars s. å. upplästes det däremot, och sedan föredragningen däraf ägt rum, beklagades i konsistoriet prästerskapets eländiga tillstånd och allmänna fattigdom. Biskopen fann det bäst vara att genom en underdånig skrifvelse hos senaten försöka få befrielse från dragonuppsättningen eller åtminstone någon lindring däri. Men då nu sedan Nyköpings läns prästerskap på en sammankomst, som det bevistat hos landshöfdingen i Nyköping, lofvat gifva 1 daler silfvermynt af hvart mantal, så måste man dock, ansåg biskopen, vänta med nämnda skrifvelse tills man fått veta huru de kringliggande stiften förhöllo sig i frågan, om hvilket svar väntades från dessa. Den 26 mars sammankallade biskopen konsistorii medlemmar för att dryfta frågan om dragonuppsättningen. Vid detta sammanträde ansågo biskopen och konsistoriet dock att det vore rådligast att hos senaten bönfalla om förskoning eller åtminstone lindring i uppsättningen, fast Skara och Uppsala stift äfven gjort det och fått svar, att senaten ej vågade göra ändring i K. M:ts befallning. Sedan framhöll domprosten att det för honom var omöjligt att uppsätta en hel dragon eller lämna penningar därför efter som han i detta krig redan utrustat eller lagt ut penningar för 12 karlar för Eldsundshemmanen. Förresten fanns det, om man räknade efter, i Lifgedinget knappast någon som kunde göra det. Var någon af prästerskapet förmögen så att han kunde gifva ut dragonpenningarna, så hade han ej förvärfvat sin förmögenhet af pastoratet sedan kriget begynt, utan antingen varit pastor långt före kriget eller genom arf eller gifte kommit till sin goda ekonomiska ställning.

I slutet af mars eller i början af april 1712 inkommo till biskopen och konsistoriet flera skrifvelser från det för dragonuppsättningen bekymrade prästerskapet i stiftet. Ungefär vid samma tid afsände kyrkoherdarna i Östra Oppunda kontrakt en gemensam skrifvelse, undertecknad af dem alla, till biskopen och beklagade sig, att de i dessa svåra tider blifvit anbefallda att uppsätta nya dragoner på samma sätt som 1700 eller att erlägga 6 daler kopparmynt för hvarje mantal. Samma dag, eller den 29 mars, som Östra Oppunda kontrakts kyrkoherdar tillskrefvo

biskopen, afsände kyrkoherden i Södertälje Mårten Buller till honom skrifvelse i samma ärende. Han klagar ej så jämmerligen som de förra utan säger mera kraftigt ifrån omöjligheten i dragonpresteringen och det orättvisa i olika prästers taxering. — Hauptmannen öfver Lifgedinget Nils Adelstierna hade till prästerskapet i detsamma utfärdat skrifvelse, att det skulle infinna sig i Strängnäs den 5 april för att där sammansätta och närmare förena sig om dragonhållet efter samma metod som vid 1700 års dragonuppsättning. På förekommen anledning beslöt konsistoriet den 30 april 1712 att meddela kyrkoherden i Huddinge, att konsistoriet på många af prästerskapets vägnar begärt förskoning från dragonpresteringen. Konsistoriet hade före den 9 april brefväxlat angående dragonpresteringen med guvernören öfver Lifgedinget grefve Karl Gyllenstierna, landshöfdingarna i Nyköping och Västerås och mottagit deras svar samt hade den 8 april äfven tillskrifvit landshöfdingen i Örebro län grefve Salomon Cronhielm, från hvilken helt naturligt ej svar kunnat hinna anlända till den 9 april.

Cronhielm hade skrifvit till senaten den 4 mars från Stockholm och meddelat att han fått senatens skrifvelse af den 24 januari och att han, sedan han återkommit till Örebro, skulle sammankalla prästerskapet med flera och afhandla om dragonpresteringen. Att förfara på samma sätt som 1700 var alldeles omöjligt ty af vissa orsaker måste man med ridderskapet och adeln hålla ny dragonuppsättning, hvarefter man kunde få någon grund för dess proportionerande. — Men som äfven prästerskapet i Lifgedinget varit samladt i Strängnäs den 5 april för att öfverlägga om ärendet, så ansåg sig biskopen ej längre kunna uppskjuta afsändandet af det redan vid konsistorii sammanträden den 5 och 26 mars planerade brefvet till senaten med begäran om förskoning från eller lindring i dragonuppsättningen. Konsistoriet sammankallades nu den 9 april och biskopen tillkännagaf att öfverläggningen skulle gälla hvad svar skulle gifvas senaten om dragonhållet. Angående uppsättande af dragonerna af kyrkoherdarna hade man från Uppland försport att somliga lofvat 1 daler, somliga 6 daler kopparmynt af hvart mantal och somliga ingenting; i Öster- och Västergötland hade prostarna lofvat 1 karolin, kyrkoherdarna 6 daler

kopparmynt för hvart mantal; somliga därstädes hade dock ej lofvat något. Det ofvan omtalade brefvet till senaten afsändes den 11 april och däri anmälde biskopen och konsistoriet, att prästerskapet i Lifgedinget varit inkallat och blifvit meddelat K. M:ts befallning i ärendet ifråga samt att det befunnits vara mycket villigt att efter bästa förmåga understödja det allmänna bästa, men att en allmän fattigdom hos detsamma hindrade det därifrån. Konsistoriet skildrade äfven prästerskapets nöd, hvilken skildring i det hela taget gaf en mycken nedslående bild af det tillstånd i hvilket det left och lefde alltsedan krigets första år. Sammanställer man denna med prästernas egna beskrifningar öfver deras nöd blifver bilden af deras lif ännu sorgligare. Ej underligt då om en del voro bekymrade för sig och sin familjs framtid, som tedde sig dyster nog för dem.

Men om kyrkoherdarna hade det svårt, så hade de stackars kaplanerna ännu värre. En förfrågan om deras dragonprestering inkom till konsistoriet från hauptmannen i Lifgedinget Nils Adelstierna. Den 12 april meddelar biskopen honom, att man förgäfves i domkapitlets arkiv sökt efter den lista, efter hvilken kaplaner, klockare, och organister år 1700 presterade dragoner. Adelstierna fick därför själf uppsätta en specifikation, efter hvilken befallningsmännen i Lifgedinget hade att antingen »utfordra» dragon in natura eller uppbära penningar till dragonhållet af prästerskapet och åtskilliga ståndspersoner för år 1712 till följd af k. br. den 1 juli 1711, senatens bref af den 24 januari 1712 och guvernören grefve Gyllenstiernas bref af den 10 februari 1712. I alla till Lifgedinget hörande län med undantag af Strömsholms län, som ej hörde till Strängnäs stift, skulle såväl prästerskapet som andra ståndspersoner uppsätta 18 $^{1}/_{4}$ dragoner in natura, fördelade med 7 dragoner på Gripsholms län, 8 $^{1}/_{4}$ dragoner på Eskilstuna län och 3 dragoner på Räfsnäs län, och den summa som skulle inflyta från Gripsholms län belöpte sig till 1,408 daler och 15 $^{1}/_{2}$ öre silfvermynt, från Eskilstuna län 1,661 daler och 22 $^{7}/_{10}$ öre samt från Räfsnäs län 680 daler och 22 $^{1}/_{3}$ öre.

Den 2 maj 1712 anbefallde Adelstierna befallningsmännen i Lifgedinget att med det allra första infordra de ofvan angifna penningesummorna till dragonhållet och insätta dem i

ränteriet så framt ej vederbörande hellre ville prestera dragon hvilken med full mundering borde vara uppsatt i maj månad 1712.

Denna af Adelstierna upprättade specifikation eller instrument öfversändes den 18 maj till guvernören grefve Gyllenstierna, som den 28 maj skickade den till guvernementssekreteraren Götherberg för att af honom granskas. Den 7 juni anmälde denne för guvernören att han ej hade något att erinra däremot.

* *
*

Sedan biskopen och konsistoriet den 11 april skrifvit till senaten, inkommo till konsistoriet åter flera klagomål från prästerskapet öfver dragonpresteringen. Med anledning häraf skref konsistoriet den 17 maj till konungen att det visserligen nyligen framfört prästerskapets klagan, att det ej var mäktigt att uppsätta de påbjudna dragonerna, fast det ville göra hvad skäligt var och lydigt efterkomma K. M:ts befallning. Nu hade flera präster insändt skrifvelser till konsistoriet och besvärat sig öfver att hos dem blifvit verkställt utmätning i Nyköpings län eller åtminstone att deras spannmål och boskap hade blifvit belagda med kvarstad. Detta var ju deras enda föda, och då kunde ju konsistoriet ej underlåta att ånyo i underdånighet föredraga deras klagomål och med ödmjuk bön anhålla, att K. M:t nådigt ville se till prästerskapets dåliga tillstånd, så att det ej framför andra undersåtar måtte besväras med så stora utgifter att det var öfver dess förmåga att kunna betala dem. Som exempel på en ojämn proportion mellan prästerskapet och civilbetjänte vid uppsättande af dragonerna, medsände konsistoriet en lista från landskontoret i Nyköping och Södertörn, i hvilken lista 36 civilbetjänte tillsammans med Södertälje stad voro taxerade endast för 200 daler silfvermynt eller en dragon, då däremot den pastor, som i sin församling ägde 100 mantal skulle erlägga lika mycket, fast han ej af de nämnda mantalen hade så mycket att uppbära. Räknade man ihop prästerskapets utgifter voro dessa större än inkomsterna så att det ej förmådde föda hustru och barn utan måste förrätta sin tjänst i största

elände. Genom en sådan proportion kunde det ej blifva någon annan följd än prästerskapets undergång. Konsistoriet bad därför K. M:t att han i nåder täcktes så laga att den ena undersåten så väl som den andra ej skulle med utgifter blifva betungad mer än han förmådde betala.

Fortfarande inkommo till konsistoriet skrifvelser från prästerskapet med klagomål öfver dragonpresteringen och med begäran om lindring däri, då det hade så många andra utskylder att betala. Så klagades äfven öfver att kronobetjäningen hade tagit pant i kläder och boskap af dem som ej kunde betala. — Konsistoriet, som hos senaten redan tillkännagifvit prästerskapets oförmåga att erlägga de många kontributionerna isynnerhet dragonpresteringen men ännu ej fått svar därpå, ville ej innan dess göra något åt saken. Men kronobetjäningens panttagande upprörde biskopen i hög grad så att han såg sig föranlåten att skrifva så väl till guvernören i Livgedinget grefve Gyllenstierna som till K. M:t. Så sänder han till den förre den 28 oktober en skrifvelse, hvari han omtalar huru kronobetjäningen i Lifgedinget tagit sig före att med stor myndighet belägga adjunkter och hjälppräster med dragonpenningar, hvilket icke var senatens befallning och hvilket ej heller skett i något annat landshöfdingsdöme. Länsmannen i Åker hade tagit pant af biskopens adjunkt i Åker, fast han lönades ensamt af biskopen och hade hvarken af konungen eller församlingen något underhåll. Af en annan biskopens adjunkt och huspräst hade fordrats dragonpenningar, som biskopen hade gifvit pant för. Biskopen bad fördenskull Gyllenstierna nu att denne skulle stäfja sådana tilltag. Själf ansåg sig biskopen hafva detta år dyrt betalt sina dragonpenningar med 333 daler silfvermynt i kontant, hvarför han hoppades att hans »betjente» skulle få vara i fred för dylika pålagor.

Till K. M:t skref biskopen den 13 december ånyo om prästerskapets dragonuppsättning. Ehuru de civila dock blott uppburo halfva sin lön, så hade dock prästerskapet genom årlig rekrytering och dragonuppsättning jämte mistningen af vederlaget lidit mera än de förra. Prästerskapet måste vid en sådan obarmhertig taxering jämförd med andra alldeles blifva ruinerade. Dagligen kommo dessa arma präster in i konsisto-

riet med klagomål att deras lilla egendom tagits i pant. För att fullgöra skyldigheten att prestera dragon hade många lånat af kyrkornas medel, och flera hade klagat att innestående barnaarf utpantats för att bekosta dragon. Biskopen framhöll till slut att prästerskapets ömkliga belägenhet äfven var orsak till all den olycka, som fosterlandet råkat i. Som svar på detta bref meddelade senaten i skrifvelse till konsistoriet den 3 januari 1713 att hvad isynnerhet dragonpresteringen angick, så hade för länge sedan befallning afgått till landshöfdingarna i riket att låta behörigen anställa undersökning om hvars och ens af prästerskapets villkor och förmögenhet samt att därefter jämka och lindra med den ena och den andra i denna sak. De som hade att klaga skulle därför vända sig till vederbörande landshöfding. — Detta senatens bref upplästes vid konsistorii sammanträde den 21 januari, och beslöts att på förekommen anledning sända en afskrift däraf till landshöfdingen i Örebro län.

I bref till K. M:t den 14 mars 1713 meddelade biskopen hur med dragonpresteringen tillgått i stiftet och anförde bland annat att från den tiden då dragonuppsättningen hade börjat påbjudas i stiftet, hade alltid den som bärgat det föregående årets gröda svarat för dragonen; att till den dragonuppsättning, som 1712 påbjöds vara sist i maj presterad, det innan maj för det mesta var antingen själfmant af prästerskapet betalt eller af detsamma utpantat förr än någon efterträdare tillträtt pastoratet, ty man kunde ju ej veta hvem som skulle blifva efterträdare; det vore ju oskäligt att den prästman, som haft något pastorat och där betalt sin dragon, skulle som pastor i sitt nya pastorat äfven där betala.

* * *

Hvad själfva dragonuppsättningen beträffar innehåller det af mönstringsskrifvaren sedermera auditören Mattias Humle den 16 februari 1712 uppsatta förslaget om anskaffande af manskap till detta dragonregemente, för hvilket öfversten grefve Hans von Fersen 1712 blifvit chef, helt säkert vid nämnda tidpunkt till stor del dennes mening om anskaffandet af dragonerna. Så förmodades att alla komme att värfvas, hvilket anskaffningssätt

af flera skäl ansågs dåligt. Bättre vore det då att genom lottning uttaga folket, ty folk fanns det. Det kunde ses vid mantalsskrifningarna, ty där hade med förundran erfarits att den starkaste och utvalda ungdomen af manfolket uppehöll sig på ridderskapets och adelns säterier och ladugårdar eller ock tagit sig oskattelagda torp under rå- och rörfriheten eller också tjänade i prästgårdarna eller tagit sig små dagsverkstorp under prästborden för att slippa utskrifvas till knektar. Mycket stora svårigheter, nästan oöfvervinnerliga skulle nog uppställas mot om alla herrgårds-, ladugårds- och prästgårdsdrängar samt oskattelagda torpare i hvarje socken sammankallades och det genom lottning uttogs hvar tredje eller fjärde till dragon. Den som miste sin karl eller dräng skulle få 60 daler kopparmynt i vedergällning eller för att skaffa ny dräng, samt karlen 60 daler kopparmynt och ändå skulle han nog kunna komma ut med uppsättande af en dragon för 600 daler kopparmynt.

Den 7 april skref senaten till guvernören i Lifgedinget grefve Gyllenstierna med begäran att han ville meddela kungl. rådet, generallöjtnanten friherre Reinhold Johan von Fersen, som hade öfverinseendet öfver regementets uppsättande, huru många dragoner man kunde göra stat på, samt huru många dragoner skulle uppsättas in natura och för huru många det skulle betalas. Senaten hade äfven tillskrifvit landshöfdingen i Nyköpings län Petter Franc angående samma sak och med samma uppdrag. Brefvet hade kommit Franc tillhanda den 20 april och den 26 i nämnda månad meddelade han generallöjtnanten grefve Reinhold Johan von Fersen, att det ännu var mycket ovisst huru många dragoner man kunde göra en säker stat på i hans höfdingdöme, ty fast man efter den skedda taxeringen kunde nämna ett visst antal, så var dock ännu ingenting ovissare än att det skulle kunna blifva efter samma taxering utgjort i följd af en stor del vederbörandes fattigdom och oförmögenhet. Man hade måst uppföra dem som ståndspersoner och ej kunnat gå förbi dem i synnerhet som de i 1700 års dragonprestation varit intresserade, men deras villkor sedan blifvit försämrade. Man kunde ej heller veta huru många dragoner skulle blifva presterade in natura, då ej någon mer än landshöfding de la Gardie i Kalmar län förklarat sig villig där-

till ännu. Dock trodde man att nästan alla, som förmådde, skulle betala penningar i följd af den svårighet de hade efter drägliga karlar. Man dref därför högst sorgfälligt in medlen men så mycket hade dock ej blifvit insatt i landtränteriet. Den 24 maj 1712 hade generallöjtnanten grefve Reinhold Johan von Fersen påmint landshöfding Franc att han af K. M:t fått i uppdrag den särskilda omsorgen om detta dragonregementes uppsättande samt begärt få uppgift på huru mycket prästerskapet i länet sagt sig vara villigt prestera till dragonuppsättningen och huru mycket penningemedel det redan öfverlämnat till landtränteriet. Härpå svarade Franc den 28 juni, att prästerskapet skulle blifva taxerat till ett lika stort antal dragoner som år 1700 samt meddelade samma förhållanden som han nämnt i brefvet af den 26 april. Mera än 40 dragoner kunde man dock ej göra sig säker på skulle från hela länet blifva uppsatta af så väl ridderskapet och adeln som prästerskapet och detta genom erläggandet af 200 daler silfvermynt för hvarje dragon. I ränteriet hade insatts till den 28 juni 2,574 daler och 13 öre silfvermynt, till räntekammaren och banken i Stockholm var inbetalt 970 daler och $31^{2}/_{3}$ öre samt i Västerås landtränteri 63 daler och $26\,^{1}/_{3}$ öre silfvermynt. Flera hade nog betalt på andra ställen. Det oaktadt hade Franc gifvit stränga order till vederbörande kronobetjäning att genom exekutioner indrifva de återstående medlen och skulle han efter hand meddela von Fersen hur det aflöpte. Men genom exekutionen skulle nog hos många ej kunna indrifvas några medel i följd af deras fattigdom. Senaten hade befallt Franc den 19 juni att de influtna och sedermera inflytande medlen skulle innehållas och ej förr än på vidare order aflämnas till öfversten.

Den 24 maj hade Reinhold Johan von Fersen äfven hos landshöfdingen i Örebro län Cronhielm begärt få en specifikation på de af prästerskapet och andra ståndspersoner i dennes län, som utlofvat att prestera dragon in natura eller därför erlägga penningar, samt till huru stort antal af dessa så väl som af ridderskapet och adeln efter sammansättningen det kunde blifva. Härpå svarade Cronhielm den 21 juni att ännu hade sammansättningen ej kunnat äga rum, ty han hade först för några dagar sedan från Södermanland och Lifgedinget fått underrättelse

hur det där aflupit med sammansättningen, och dessa län skulle ju med Närke och Värmland höra till ett och samma kompani; något säkert förslag hade därför ej kunnat uppgöras förr än sammansättningen i länet skett. Denna var utsatt till den 7 juli och så snart den försiggått samt man med prästerskapet, som hos senaten anfört sitt försvagade ekonomiska tillstånd, kunnat göra ett närmare slut med saken i fråga, skulle Cronhielm insända till von Fersen med det allra första ett riktigt förslag och en utförlig berättelse. Den 21 juni 1712 skref Cronhielm till senaten, att han meddelat prästerskapet i Närke att dragoner skulle uppsättas på samma sätt som 1700 så vida de ville undgå exekution. Men prästerskapet hade öfverallt klagat att dess ekonomiska tillstånd var mycket försämrat sedan 1700. Detta hade Cronhielm ej kunnat underlåta meddela senaten. Under det långvariga kriget och den dagligen tilltagande medellösheten och fattigdomen kunde prästerskapets liksom andras ekonomiska villkor ej vara lika som då 1700 års dragoner uppsattes. Men Cronhielm hade dock ej velat förfara på annat sätt än efter senatens befallning, ehuru han trodde att en sådan dragonpresterings näppeligen kunde gå för sig, fast sträng exekution skulle komma att äga rum, då en del voro alldeles utblottade. Prästerskapet i Närke kunde ej komma ut med mer än $^1/_3$ af det som de presterade 1700. Med anledning häraf begärde han lindring för dem.

Öfversten grefve Hans von Fersen hade af landshöfdingarna Franc och Cronhielm begärt ungefär liknande upplysningar angående dragonuppsättningen som generallöjtnanten grefve Reinhold Johan von Fersen. Detta för att kunna göra anstalt om värfningen och anskaffandet af munderingen. Den 22 maj 1712 svarade Franc von Fersen i ungefär samma ordalag, han tillskrifvit Reinhold Johan von Fersen. Dessutom tillade han, att hans län var så fattigt på dugligt manskap att i somliga socknar det ej fanns öfver fem drängar och att mången präst och bonde ej hade hvarken dräng eller pojke, samt att kronobetjäningen skulle anbefallas att genom skyndsam exekution indrifva de återstående dragonmedlen. Landshöfding Cronhielm svarade den 26 juni öfversten von Fersen på samma sätt han svarat generallöjtnanten von Fersen.

Emellertid hade värfningen af dragonerna börjat och någon lottning synes ej blifvit af. Af en öfverste von Fersens skrifvelse till konungen framgår att regementet skulle komma att uppsättas genom värfning, men att blott värfva i Sverige var ju omöjligt då det var så otroligt stor brist på manskap. Tyskt folk skulle man däremot kunna värfva i stor utsträckning, hvilket äfven sedan skedde såväl i Danzig, Königsberg, Memel som kringliggande orter, men besvärligt hade det alltid varit och isynnerhet i Sverige, där ingen gaf sig godvilligt till dragon, då han mot 100 daler i lega kunde blifva roteknekt eller rusthållsryttare. I slutet af 1712 befallde konungen att regementet skulle uppsättas af nationellt folk i följd hvaraf öfverste von Fersen icke kunde finna någon annan utväg därtill än att ståndspersoner, som ännu ej lämnat dragonmedel, skulle sätta upp dragon in natura och staten förse denna med mundering och häst. Han föreslog att guvernörer och landshöfdingar skulle anbefallas göra likvidation med ståndspersonerna om denna affär. Detta anbefalldes äfven samt att viss tid därtill skulle utsättas. Men landshöfdingen i Örebro Cronhielm ansåg sig ej kunna bestämma någon bestämd tid därför förr än man kunnat finna på den bästa metoden att uppställa lika många dragoner som år 1700. Efter en del skrifverier och förslag svarade Cronhielm öfverste von Fersen att man ej behöfde göra annat än att sätta upp en riktig förteckning på hvad dragonhållarna skulle erlägga och hvad de betalt. Häröfver klagade von Fersen hos senaten och öfver att Cronhielm alltid varit ogin mot honom. Iföljd häraf anbefalldes Cronhielm lämna von Fersen uppgift på huru många dragoner uppsatts 1700 och de som ännu ej betalt dragonmedlen. I medlet af november 1713 insände Cronhielm till von Fersen uppgift på huru många dragoner skulle presteras i länet, på huru mycket hvar och en skulle lämna därtill och på dem som ännu ej betalt. Rätt betydligt af prästerskapets dragonmedel i Cronhielms län återstod att betala i medlet af november 1713.

* *
*

Fast prästerskapet såsom af det föregående synes klagade öfver sitt fattiga och usla ekonomiska tillstånd hade dock hvad

Lifgedinget beträffar alla de medel, som där skulle inbetalas till dragonhållet såväl af prästerskapet som andra ståndspersoner före den 19 augusti 1712 blifvit insatta i räntekammaren. Så hade från Eskilstuna län, hvarifrån det blifvit något öfverskott, insatts den 31 maj 50 daler silfvermynt och den 18 augusti 1,624 daler och 17 $^{2}/_{3}$ öre silfvermynt; från Mariefreds stad den 6 augusti 10 daler samt från Gripsholms län med Strängnäs den 18 augusti 1,408 daler och 15 $^{1}/_{2}$ öre silfvermynt; från Räfsnäs län den 18 augusti 670 daler och 22 $^{1}/_{2}$ öre silfvermynt. Från Nyköpings län hade ju före den 28 juni inbetalts som man säkert visste omkring 3,607 daler silfvermynt, men om prästerskapet hade del däri säger ej landshöfdingen. Landshöfdingen i Örebro län hade dock i juni ej kunnat ännu meddela vederbörande några uppgifter rörande inbetalta medel. Af detta synes framgå att prästerskapets i Lifgedinget klagomål öfver sitt dåliga ekonomiska tillstånd ej skulle varit berättigat, men hauptmannen Nils Adelstierna hade dock gifvit annan framställning af saken och till hans uppgifter får man sätta tro, om man dock skulle tvifla på prästernas egna. Ondt om folk var det dock åtminstone i Nyköpings län och efter öfverste von Fersens utsago i hela Sverige föröfrigt. Till regementets behof skulle 1712 uppsättas af ridderskapet och adeln, prästerskapet och andra ståndspersoner i Lifgedinget 42 $^{109}/_{200}$ dragon, i Nyköpings län 59 och i Närke och Värmland 126 $^{96}/_{200}$. Af de i Nyköpings län skulle 29 uppsättas af prästerskapet, 26 af ridderskapet och adeln och 4 af andra ståndspersoner.

På grund af senatens förut omtalade skrifvelse af den 15 september 1712, förordnade guvernören grefve Gyllenstierna den 18 februari 1713 om den i senatens skrifvelse anbefallda undersökningen, hvilken gaf vid handen att alla dragonmedlen i Lifgedinget belöpte sig till omkring 4,733 daler och 24 öre silfvermynt, i hvilket ingick medel från Strömsholms län, hvilket allt ju innan den 19 augusti 1712 inbetalts. Lindringen i dessa medel skulle belöpa sig till omkring 602 daler silfvermynt, men som allt var betalt, kunde ju ej dessa medel återtagas, utan föreslogs lindring i utskylder någon annan gång istället.

I Nyköpings län visste man ej den 27 februari 1713 huru mycket den rätta summan af dragonmedlen skulle blifva i följd

af den anbefallda lindringen. I september 1713 innestod i länet ännu en ansenlig summa af de 1712 påbjudna dragonmedlen, ifölid hvaraf landshöfdingen anbefalldes indrifva dessa medel, hvilket han lät verkställa genom »prompt execution» af kronobetjäningen.

* * *

I följd af det bekymmersamma läge, som Sverige på grund af flera inträffade omständigheter råkat i såsom svenska härens kapitulation vid Tönningen 1713, ryssarnas infall i Finland m. m. beslöt senaten sammankalla riksdag till den 2 november nämnda år. Vid riksdagen besvärade sig prästerskapet i Strängnäs stift öfver en mängd ärenden och däribland dragonpresteringen. I sina klagomål angående denna prestering hade det bland annat anfört att en del af deras tillhörigheter såsom silfver och dragare m. m. tagits i pant för den bristande betalningen för dragonuppsättningen. Klagomålen remitterades till landshöfdingen och guvernören, som i biskopens och konsistorie närvaro noga skulle undersöka förhållandet, och om det var någon orättvisa begången skulle lösöret och djuren lämnas tillbaka, eller så skulle prästerskapet på annat sätt få ersättning. Vidare klagades öfver att de utgående dragonpenningarna ej varit lika i de olika provinserna, hvarpå svarades att dragonen antingen skulle uppsättas in natura eller 200 dalar silfvermynt betalas därför. Om prästerskapet skulle sätta upp deler i dragon så skulle landshöfdingarna, biskopen och konsistorierna jämka i betalningsvillkoren. Dessa bestämmelser meddelades från konsistoriet i Strängnäs till stiftets prästerskap den 13 april 1714.

I Örebro län hoppades landshöfdingen kunna bringa allt till ett lyckligt slut. I Nyköpings län fanns det utan tvifvel en mängd fattiga präster, som kunde förtjäna lindring i dragonpresteringen, och landshöfdingen hade nu af senaten begärt själf få pröfva hvars och ens förmåga till uppsättning af dragon.

* * *

Af inträffande omständigheter hade öfverste von Fersen i maj 1714 måste inställa värfningen af regementet. Den sista

januari 1716 funnos i Lifgedinget ännu $2\,^{119}/_{200}$ dragoner outgjorda sedan 1712 och genom afkortningen eller lindringen vid uppsättningen hade hela antalet för Lifgedinget minskats med $7\,^{4}/_{200}$ dragoner; i Nyköpings län voro $24\,^{148}/_{200}$ dragoner outgjorda, och minskningen var $^{10}/_{200}$ dragon; i Närke och Värmland voro de outgjorda dragonerna $3\,^{114}/_{200}$ och minskningen $17\,^{1}/_{200}$ dragoner.

Karl K:son Leijonhufvud.

FEIFS FINANSIELLA REFORMER OCH WILHELM VON SCHRÖDERS »FÜRSTLICHE SCHATZ- UND RENT-CAMMER».

I den finansiella politiken under Karl XII kan man, om man bortser från åren före 1700, ganska tydligt särskilja trenne skeden. — Det första skedet (1700—omkring 1709) kännetecknas väsentligen af de finansförvaltande ämbetsverkens och rådsregeringens samfällda, af strängt konservativ anda präglade arbete för det stora krigets finansiering, under det att konungen i hufvudsak ägnar sig åt själfva krigsoperationerna och mestadels blott sanktionerar de åtgärder som styrelsen i Stockholm vidtager. Statens penningbrist hålles under denna tid någorlunda tillbaka utan tillgripande af radikalare åtgärder, detta till god del tack vare bankens storartade försträckningar till kronan. Den finansiella administrationen företer inga egentliga förändringar, det ökade arbetet bäres af de ordinarie ämbetsverken.

Det andra skedet karaktäriseras af de för styrelsen i hemlandet allt mer öfvermäktiga finansiella svårigheterna, hvilka voro större jämförda med förut, i samma mån som krigets allmänna verkningar blefvo hårdare, och som de af banken förmedlade statslånen i stort sedt upphörde [1]. Administrationen

[1] Om dessa lån och deras samband med bankens inlåning se BRISMAN: Sveriges riksbank I, s. 207 ff. Det lider inget tvifvel, att det så godt som fullständiga undandragandet af bankens stöd från år 1709 var en af de främsta orsakerna till flera af de mest ödesdigra militära olyckorna under ifrågavarande tid.